

Är nationalekonomer fascister?

*Jag ägnar tid till att förstå
Hur man förstör en god vilja och sånt där
Det gör mig lyrisk*

Olle Ljungström, ”Tivoli”

LEDARE

I en artikel publicerad i *Ekonomisk Debatt* ifjol diskuterade Alvesson och Sjöholm (2023) svenska professorers vetenskapliga genomslag och hur aktiva de är i forskningskommunikation. En slutsats i studien var att "... professorerna i studien deltar i låg grad i tredje uppgiften, enligt kriteriet relativt ambitiös publicering i sammanhang som når en målgrupp utanför akademien" (Alvesson och Sjöholm 2023, s 71). En anledning till detta handlar högst sannolikt om incitamentsstrukturer. Att publicera i vetenskapliga tidskrifter har generellt sett ett högre värde. Utöver ett bättre "akademiskt rykte" medför det ju t ex också fördelar om man vill kvalificera sig för mer attraktiva tjänster eller ta del av publiceringsbonusar.¹ En annan aspekt – som lyfts av Björklund (2024) i en kommentar på Alvessons och Sjöholms artikel – är att alla akademiker inte har förmågan eller intresset att delta i samhällsdebatten.

När det gäller intresset för att ägna sig åt den tredje uppgiften skulle jag här vilja framhålla en sida av denna aspekt som inte diskuteras av vare sig Alvesson och Sjöholm eller Björklund, nämligen det svenska debattklimatet. Då nyttan av att delta i samhällsdebatten i många fall förmodligen upplevs som blygsam krävs det inte alltför stora kostnader för att en forskare ska välja bort denna aktivitet. Bland dessa kostnader kan utöver tid nämnas eventuell onytta som kan uppstå på grund av ens forskningskommunikation. Exempel på sådan onytta är stormar på sociala medier och inlägg på bloggar samt kommentarer i mer traditionella media, där de som deltar i debatten inte sällan gör sitt bästa för att vantolka och/eller missförstå budskapet; att invektiv och tillmälen används kan på intet sätt uteslutas. Om man som forskare inte är masochistiskt lagd så är det inte uppenbart att man tycker att det är eftersträvansvärt att få ta del av detta.

¹ Mer generellt kan det noteras att tredje uppgiften är något som inte ges särskilt mycket uppmärksamhet jämfört med vetenskaplig och pedagogisk skicklighet när det kommer till akademisk meritering, även om vissa variationer förekommer. Till exempel ska samverka med det omgivande samhället – såsom populärvetenskaplig publicering, föredrag och medverkan i media – bedömas vid en docenturansökan i nationalekonomi vid Örebro universitet. Några motsvarande krav går ej att hitta hos Uppsala universitet eller Lunds universitet.

En illustration av detta är när John Hassler i oktober 2023 skulle presentera sin rapport om hur Sveriges klimatpolitik borde utvecklas. Utöver att TT spred den felaktiga nyheten att han skulle föreslå att samtliga svenska klimatmål skulle slopas yttrades det en hel del ord där ”nyanserat” inte är det första adjektiv som man kommer att tänka på; bli blev han anklagad för ”klimatmålsmassaker” (Goldmann 2023) och för att vara ”klimatmålsens bödel” (Kihlberg 2023). Det kan noteras att det senare omdömet fölls av Naturskyddsföreningens klimat- och juridikchef. Hassler tyckte att debattens utveckling var så anmärkningsvärd att han inledde sitt anförande på presskonferensen med en diskussion kring denna (Regeringskansliet 2023).

Ett annat exempel på debattklimatets tillstånd kan även det hämtas från fjolåret och ett område som än mindre än klimatet verkar locka fram de bästa sidorna hos dem som deltar i debatten, nämligen invandring. I december skrev den moderate riksdagsledamoten Fredrik Kärholm på X (Twitter) följande: ”Rätt invandring är bra för Sverige. I januari införs snabbare handläggning (max 30 dagar) för högkvalificerad arbetskraft. Samtidigt ska invandring av personer med lågt humankapital minska. Sedan november krävs 80 procent av medianlönen för arbetstillstånd. Bör på sikt höjas mer” (Kärholm 2023). Man kan naturligtvis diskutera huruvida man tycker att detta är bra politik, men det som är slående är de formuleringar som högst etablerade namn var villiga att använda när man skulle bemöta inlägget. Många meningsmotståndare såg sig kallade att dra sitt strå till stacken, men jag nöjer mig med två exempel: Den f d socialdemokratiska utrikesministern Jan Eliasson menade att inlägget innebar ”en form av avhumanisering som inte får gå obemärkt förbi” (Eliasson 2023) och Ulla Andersson, f d ekonomisk talesperson för Vänsterpartiet, skrädde inte heller hon orden när hon skrev att ”Det här är uttryck för en fascistisk människosyn” (Andersson 2023).

I ljuset av debatten kring Kärholms inlägg så är det kanske inte så konstigt om man som nationalekonom reagerar lite extra. Jag har själv återkommande använt substantivet ”humankapital” – även tillsammans med adjektivet ”lågt” – när jag diskuterat problem på den svenska arbetsmarknaden; många av mina kollegor (i vid bemärkelse) har gjort detsamma. Är det så att vi också är fascister? För egen del så kan jag garantera att jag inte är det. Och jag skulle bli synnerligen förvånad om någon av mina kollegor skulle vara det. Jag har mycket svårt att tro att Eliasson och Andersson är okunniga om denna allmänt vedertagna terminologi. Därmed framstår valet att använda de formuleringar de gjorde som ett medvetet bidrag till ett dåligt debattklimat.

Att föra konstruktiva debatter kring komplicerade frågor är inte helt elementärt, men i många fall försöker deltagarna inte ens. Jag har ovan lyft politiker på vänsterflanken, men oviljan finns brett representerad. Ett av de mer klassiska exemplen på högerflanken stod den f d statsministern Fredrik Reinfeldt för. Även i detta fall rörde debatten invandring, där han

gjorde följande måttligt konstruktiva inlägg om man *de facto* är intresserad av en givande diskussion som ska leda någonstans: ”Jag flyger ofta över den svenska landsbygden. Det finns oändliga fält och skogar. Den som hävdar att landet är fullt måste visa var det är fullt” (*Aftonbladet* 2014).

Nu är det förvisso ingen som förväntar sig att politiker ska vara lika villiga som t ex en universitetsbaserad nationalekonom att lyfta fram ett mynts båda sidor eller reflektera över för- och nackdelar; att sälja in sin sidas syn ligger ju trots allt i sakens natur i politiken och för många beror deras levebröd på att de lyckas. Att vi har en mer polariserad debatt när politiker är inblandade är således inte så konstigt, men om man inte är villig att nyantera debatten, reflektera lite bredare kring komplicerade och/eller känsliga frågor – såsom klimat och invandring – och rent allmänt vara intellektuellt hederlig så bör man som politiker också fråga sig i vilken utsträckning man bidrar till både ett dåligt debattklimat och politikerförakt.

Som nationalekonomer kan vi bidra till ett bättre debattklimat genom att föra en reflekterande, sansad och nyanserad debatt med fakta, sakargument och en god ton. Att också få med den svenska journalistkåren – som tyvärr inte alltid uppvisar förmåga och/eller vilja att vända och vrida på perspektiv för att neutralt belysa olika aspekter av svåra frågor – på tåget skulle också det leda till en positiv utveckling. Risken att ifrågasättas av en journalist med en egen agenda får näppeligen en forskare som står och väger mellan att ge sig in i debatten eller ej att välja det förstnämnda. Detta innebär inte att man som forskare inte ska ifrågasättas av såväl journalister som andra debattörer. Motfrågor, motargument och mothugg är inte hat och man måste naturligtvis vara beredd på att få kritik. Jag vill även vara tydlig med att jag inte är motståndare till ett ”mustigt” språk, innovativa metaforer eller att kraftuttryck stundom används, men om man vill ha en konstruktiv debatt så bör man fråga sig vilka formuleringar som kan motiveras i det aktuella sammanhanget. Och när jag efterfrågar ett bättre debattklimat ska det verkligen inte tolkas som att jag uppmuntrar en kränkthetskultur där man letar efter saker att bli upprörd över. Offerkoftor – som i dag gärna används – bör tas på synnerligen sparsamt.

Avslutningsvis noterar jag att när jag ser nationalekonomer som deltar i samhällsdebatten så är det generellt på ett mycket positivt sätt. Repliker och slutrepliker här i *Ekonomisk Debatt* är bra exempel (som på intet sätt är de enda). Låt oss fortsätta att vara goda föredömen och hoppas att vi kan bidra till ett förbättrat debattklimat. Då kommer kanske fler av oss att ägna sig åt den tredje uppgiften framgent. I min mening är det önskvärt då jag är övertygad om att vi inom ämnet har insikter att dela med oss av till det omgivande samhället.

Pär Österholm

REFERENSER

Aftonbladet (2014), ”Reinfeldt: Sverige behöver invandring”, 8 december 2014.

Alvesson, M och F Sjöholm (2023), ”Ekonomiprofessorers genomslag i vetenskap och forskningskommunikation”, *Ekonomisk Debatt*, årg 51, nr 5, s 64–74.

Andersson, U (2023), Inlägg på X (Twitter), <https://x.com/AnderssonUlla/status/1740839915590668525>.

Björklund, A (2024), ”Ekonomiprofessorers genomslag i vetenskap och forskningskommunikation – en kommentar”, *Ekonomisk Debatt*, årg 52, nr 2, s 57–58.

Eliasson, J (2023), Inlägg på X (Twitter), <https://x.com/JanKEliasson/status/1740816685291212914>.

Goldmann, M (2023), ”Hasslers klimatmålmassaker – Rominas historiska chans”, *Aktuell Hållbarhet*, 18 oktober 2023, <https://www.aktuellhallbarhet.se/alla-nyheter/debatt/hasslers-klimatmålmassaker-rominas-historiska-chans/>.

Kihlberg, D (2023), Inlägg på X (Twitter), <https://x.com/DKihlberg/status/1674672784826302465?s=20>.

Kärrholm, F (2023), Inlägg på X (Twitter), <https://x.com/FredrikKarrholm/status/1740732497930182851>.

Regeringskansliet (2023), ”Pressträff med klimat- och miljöminister Romina Pourmokhtari och utredare John Hassler”, <https://www.youtube.com/live/ui8kibQd3tw?si=qv uGzTsHz1V2hBWB>.